

Herrens bön

Nicholas Ayo, c.s.c.

The logo features the word "GLORIA" in a serif font. The letter "O" is replaced by a sunburst symbol consisting of several short, radiating lines. Below "GLORIA" is a horizontal line, and underneath that line, the words "F Ö R L A G" are written in a smaller, spaced-out serif font.
GLORIA
F Ö R L A G

Herrens bön

Originalalets titel: *The Lord's Prayer*

(ISBN 0-268-01291-1, University of Notre Dame Press, USA, 1992)

Översättning: f Kai Larsen

Omslagsbild:

Kristus Pantokrator, detalj från Örsjö kyrkas kor

Konstnär: Bertil Svensson Foto: Kai Larsen

Formgivning och sättning:

Gloria Förlag / Tony Larsson

Tryckt med bidrag från Samfundet Pro Fide et Christianismo
(kyrkoherde Nils Henrikssons stiftelse).

Utgivare:

Gloria Förlag

Järnbrotts Prästväg 7A

421 47 Västra Frölunda

Tel: 031- 49 29 40

www.gloriaforlag.se / info@gloriaforlag.se

Tryck och bindning:

Printon, Tallinn, 2014

ISBN:

978-91-87615-15-3

Innehåll

Förord till den svenska upplagan.....	7
Inledning.....	9

Del 1: Du-bönerna

Del 1, kapitel I a: Fader vår	28
Del 1, kapitel I b: Som är i himlen.....	36
Del 1, kapitel II: Helgat varde ditt namn	40
Del 1, kapitel III: Tillkomme ditt rike.....	47
Del 1, kapitel IV a: Ske din vilja	53
Del 1, kapitel IV b: Såsom i himmelen så ock på jorden	58
Del 1, kapitel V: Sammanfattning av Du-bönerna	62

Del 2, Vi-bönerna

Del 2, kapitel VI: Vårt dagliga bröd giv oss idag	65
Del 2, kapitel VII a: Förlåt oss våra skulder	87
Del 2, kapitel VII b: Såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro	96
Del 2, kapitel VIII a: Inled oss icke i frestelse	106
Del 2, kapitel VIII b: Utan fräls oss ifrån ondo	114
Del 2, kapitel IX: Sammanfattning av Vi-bönerna.....	123
Del 2, kapitel X: Jämförelse mellan Du-bönerna och Vi-bönerna	130

Del 3, Andra kommentarer

Del 3, kapitel XI: Inledning.....	135
Del 3, kapitel XII: Cyprianus av Kartago	142
Del 3, kapitel XIII: Gregorius av Nyssa.....	150
Del 3, kapitel XIV: Maximus Bekännaren	156
Del 3, kapitel XV: Thomas av Aquino	165
Del 3, kapitel XVI: Origenes	172
Del 3, kapitel XVII: Teresa av Avila.....	187
Del 3, kapitel XVIII: Simone Weil	195
Del 3, kapitel XIX: Augustinus.....	198
Del 3, kapitel XX: Alfred Delp.....	204
Del 3, kapitel XXI: Leonardo Boff	207

Del 4, Sammanfattning

Del 4, kapitel XXII: Herrens bön i liturgin.....	221
Del 4, kapitel XXIII: Två läsningar: Eskatologisk och vardaglig.....	230
Del 4, kapitel XXIV: Slutord.....	238

Appendix

Appendix 1, Kapitel XXV: Bibeltexten på grekiska och latin	244
Appendix 2, Kapitel XXVI: Fader vår på svenska.....	248
Appendix 3, Kapitel XXVII: Luthers Lilla Katekes.....	259
Appendix 4, Kapitel XXVIII: Analogier i Nya Testamentet	263
Appendix 5, kapitel XXIX: Litteraturlista.....	268

Förord till den svenska upplagan

”Förstår du vad du läser?” frågar Filippus den etiopiske hovmannen och får till svar: ”Hur skulle jag kunna det utan att någon vägleder mig?” (Apg 8:30-31).

I din hand håller du just nu en bok som med mycken kärlek och stor lärdom leder dig in i den bön som Herren Jesus själv har lärt oss att be. Orden kan vi redan, men tanklöst rabblande är inget att stå efter. Nicholas Ayo, pensionerad lärare i humaniora vid Notre Dame University i S:t Louis USA, katolsk präst och medlem i Heliga Korsets Brödraskap (= c.s.c.) hjälper oss att hitta de rika skatter och djup som börens enkla ord rymmer. Det är inte en bok för sträckläsning; nästan varje boksida öppnar för nya insikter och meditation. Kristna bedjare från alla tider får komma till tals och deras samlade erfarenheter av bön och bibelläsning erbjuds den som vill förkovra sig, samtidigt som den som vill vara ”såsom ett barn” i förtröstan och tillit här får mat för själen.

Första gången jag läste boken, när den utgavs 1992, tänkte jag: O, vad bra. Någon borde översätta denna bok till svenska. Under åren som gått har jag många gånger tagit upp boken och hämtat inspiration till predikan och eget böneliv. Varje gång har jag lagt undan den med tanken: Någon borde översätta den till svenska. Så råkade jag ut för en olycka och blev rullstolsbunden ett halvår. En vän tyckte att jag skulle fördriva tiden med att skriva en deckare som alla andra. Då kom jag på att försöka mig på detta översättningsarbete som härmed överlämnas till Guds folks uppbyggelse i vårt land.

Om stilen är plump och meningarna stundom obskyra kan ingen annan än jag lastas för det, men till er alla som läst, rättat och uppmuntrat mig vill jag rikta ett stort tack.

En del teologiska facktermer förekommer i boken. Som regel har jag i kommentarer (= ö a) eller i den löpande texten förklarat dem så att även den som inte har studerat teologi kan förstå dem. Övriga kommentarer går ut på att anpassa texten till svenska förhållanden, därför utgår en del rent engelskt material och istället återfinns svenska motsvarigheter. Om inget annat anges har jag använt Bibel 2000 (Svenska Bibelsällskapet) för bibelcitaten.

Åt Gud allena äran!

Västerlanda prästgård, bönsöndagen, maj 2014

f Kai Larsen, S.S.T.

f Kai Larsen är sedan 35 år präst i Svenska kyrkan och har arbetat i Luleå och Göteborgs stift. Han är vad man kallar "prästgårdsteolog" och därför mest intresserad av att det kristna folket skall få näring och uppbyggelse och växa i sin tro. Han är medlem av Societas Sancte Trinitatis och biktfar åt flera unga präster och studenter.

Inledning

Alla kristna är välbekanta med Herrens bön från barnsben i de flesta fall och säkert från bönelivet vare sig det gäller den offentliga gudstjänsten eller den privata andakten. Sällan stannar man upp för att studera texten noggrant ord för ord eller del för del såsom bönen har förmedlats till oss i de två delvis olika varianterna hos Matteus och Lukas. Man förutsätter att Herrens bön en gång blivit väl inlärd. Trots allt, kristna ber Fader vår regelbundet under livstiden. Ändå har kanske aldrig en djupare förståelse uppnåtts. I hopp om att en sådan studie kommer att berika den troendes närmande till Herrens bön är denna bok skriven. Just därför att denna bön är så central i vårt dagliga kristenliv förtjänar den att bli känd med samma djup som vi vill lära känna vad och vem som helst som vi älskar på djupet.

Jag hoppas kunna säga något om grunderna för ett intellektuellt uppskattande av Herrens bön. Varje rad, både i Matteus och i Lukas granskas ord för ord. Varje bönepunkt analyseras för sig själv och i förhållande till börens andra delar. Herrens bön har traditionellt uppdelats i Du-bönerna, som vänder sig till Gud direkt såsom: Ditt namn, Ditt rike och Din vilja, samt i Vi-bönerna, som lägger fram våra behov inför Gud: ge oss bröd, förlåt oss och befria oss från allt ont. Dessa två grupper liksom inledningens hänvändelse till "Fadern, som är i himlen", granskas både var för sig och i relation till varandra. Vidare är hela Herrens bön en del av evangeliet. Hela genomgången av Herrens bön leder oss till slutsatsen att dessa få Jesuord summerar den kristna trons huvudämne och

hopp. Genom att använda de resurser de bibliska exegeterna, kyrkohistorikerna, teologerna, litteraturkritikerna och de som ägnar sig åt den inre kontemplerationen och bönen ande ger, försöker jag skriva det som kortfattat kan sägas om Herrens bön och som kan vara till hjälp för en välinformerad kristen av idag. I korthet är denna bok en sammanfattande studie av evangeliets mönsterbön.

Från de vitt spridda och fruktbara bibliska studierna om texten i Herrens bön har jag lånat flitigt. Läsaren introduceras i den grekiska grundtexten utan att behöva kunskaper i grekiska. Översättningen från grekiska följs via latinet till vårt språk; från tidigengelska till modern med hänsyn tagen till den liturgiska engelska som används idag. En längre utvecklad exeges av evangelietexten ges till läsaren. Även analogier till Herrens bön i Nya testamentet noteras, så att bibeln själv på allt sätt används som den första kommentaren till den bön som Jesus lärde sina lärjungar att be.

Till att börja med har jag hämtat mycket från kyrkofädernas kommentarer - vilka är många. Knappast någon annan text är utlagd så ofta av den kristna traditionens tidiga heliga författare. Hur Herrens bön har lästs genom århundraden och använts i liturgin är en del av bönen historia. Jag försöker ge någon rättvisa åt de skiftande läsningarna av bönen. I detta syfte har jag inkluderat en antologi med citat från både gamla och nya författare som har skrivit klassiska kommentarer på denna böners bön.

Denna framställning lånar frimodigt från de teologiska undersökningar av Herrens bön som gjorts av patristiska och medeltida kommentarer. Genom att använda biblisk exeges, patristiska studier och teologiska resurser som hjälp har jag försökt göra några kritiska distinktioner i läsningen av Herrens bön som tar fram de mer försvarbara tydningarna av texten. Det är inte en text utan många dunkla ställen, eller en text som saknar djup. Därför finns det plats för oenighet och för

varierande tolkningar av varje rad och till och med av nästan varje ord. Jag försöker skriva en begriplig kommentar som sätter Herrens bön, så vitt möjligt, som en sammanfattning av evangeliet, som en modell för vad kristen bön alltid centreras kring, som en summering av grundläggande religiös utbildning och som en uppfordran till verksam kristen kärlek och tjänst i världen.

Jag lägger även fram meditativa reflektioner över den andliga meningen av Herrens bön. Dessa insikter kommer från mitt egna studium och än mer från min egen kontemplativa böneerfarenhet av Herrens bön. Äldre och nyare författare har upphöjt Fader vår till den kristna börens skola och har talat om den som den yppersta bönen. Jag har försökt att, i mitt begränsade och allt annat än perfekta sätt, ge mitt eget eko till lite av den uppskattning Herrens bön röner i sin djuplodande förståelse av det allmänmänskliga och i synnerhet till de "goda nyheternas" mest bärande element.

I

Bönen som Jesus lärde sina lärjungar och som återfinns i Matteus och Lukas evangelier, har kallats Herrens bön allt sedan den patristiska tiden när de tidigare kyrkofäderna började studera den. Den första referensen till denna titel jag noterar är från Cyprianus av Kartagos kommentar från 200-talet, som i sin tur står i skuld till Tertullianus. På latin kallas bönen *oratio Domenica*, Herrens bön. Kyrkliga dokument som t ex encyklikor benämns ofta genom att citera de första orden i texten. Genom att använda börens inledningsord kallas Herrens bön i regel för Fader vår, eller Pater Noster på latin, ofta sammanskrivet till Paternoster eller förkortat till Pater. Man kan också finna någon sällsynt referens till Herrens bön som "Abba" eller "Abba, Fader", en titel som följer texterna i evangelierna och hos S:t Paulus (Rom 8:13 och Gal 4:6).

Genom kristendomens historia har Herrens bön innehaft en särskild hedersplats både i kyrkans gudstjänst och i allt slags andaktsliv. I den patristiska periodens litteratur har den flitigt kommenterats och den har varit ämne för poesi och musik genom århundradena. Beskrivningar av Herrens bön finns i överflöd, men ingen av dem är mer genomträngande än den mycket tidiga anmärkningen av Tertullianus i hans 200-talskommentar över Pater: "ett kompendium över hela evangeliet", "breviarium totius evangelii". I den kanske mest användbara nutida kommentaren över Herrens bön tar Ernst Lohmeyer Tertullianus yttrande ännu ett steg genom att förklara att inledningsorden "Fader vår" utgör sammanfattningen av sammanfattningen, "breviarium breviarii". (1). Schurmann upprepar samma insikt när han noterar att evangeliet utgör sammanhanget för förståelsen av Herrens bön och Paternoster utgör kontexten för att förstå evangelierna. (2). Palmer kallar Herrens bön för "den kristna världens kärlekssång". (3). Marty hävdar att Herrens bön är "ett stridsrop, ett rop för ändens tid". (4). Carmignac påstår att Fader vår "trots sin allvarliga medvetenhet bildar ett perfekt disponerat poem". (5). Joachim Jeremias kallar Matteus sjätte kapitel, verserna 5-15, där Herrens bön återfinns för "en katekes om bönen". (6). La Verdiere hävdar att Fader vår är "bönen nummer ett för kristna i varje ålder, tid och kultur". (7). Thirtle talar om Fader vår som pärlan bland böner och bönekällan ur vars flöden all kristen bön uppriener. (8). Atherton Lowry kallar Pater för bönerns bön. Thomas av Aquinos visar i Summa Theologica (II, II, 83, 9) på Paternoster som den fullkomliga bönen. Petrus Chrysologus förklarar att Fader vår ger "bedjandets tema, ämnen att bedja om och sättet att framställa bönen på". (9). Augustinus skriver till fru Proba om hur personlig bön hör ihop med Pater Noster: "Vilka ord vi än föredrar att välja ... säger vi ingenting annat än vad som ryms i Herrens bön, så vida vi ber på ett korrekt och passande sätt. Men om någon säger något som inte är i överensstämmelse med denna evangeliets bön, ber han i köttet, även om det inte är syndigt". (10).

Denna koncisa bön med sina runt 38 ord i den grekiska texten hos Lukas evangelium ger den troende Jesu sinnelag och evangeliets själ. Den är en bön att lära utantill, "by heart", och dess inflytande som helhet överstiger summan av delarna. Även om bönen i den tidiga kyrkan memorerades för att offentligt reciteras inför de troendes församling vid doptillfället, är bönen strängt taget inte en rutinmässig bön. Orden kan inte rymma verklighetens fullhet. Herrens bön är Jesus Kristus som levande bön och den kristne i hans efterföljelse. Den är mer ett ideal för all bön, ett mönster för bedjandet, en förlaga för mycken bön, ett paradigm för varje bön, arketyper för den himmelska bönen som är garanterat hörd eftersom den är Herren Jesu bön till Herren Jesu Gud som är Abba, Fader. I morgon- och aftonbönen, när alla de troendes böneämnen högt har uttryckts, reciterar församlingen Fader vår som en sammanfattande "kollekta" vilken samlar, inbegriper och summerar allt bönfallande om det goda som leder till frälsningen i Gud. Varje bedjare omsluts av denna unika bön som är essensen av all bön och som Jesus gav oss till svar på lärjungarnas fråga: "Lär oss att be". Sannerligen, hela evangeliet kan meddelas i dess substans "genom att helt enkelt förklara, i sin fullhet och liv, förhållandena i Herrens bön - de första orden som lärs ut till barnen i hela den kristna världen". (11).

Vi läser i evangeliet att vi ska älska Gud "av hela vårt förstånd, med hela hjärtat och av all vår kraft". Vi har påstått att Herrens bön är ett företal över hela evangeliet, ett destillat av de goda nyheternas innehåll. Innan vi ber denna inflytelserika kristna bön måste vi lyssna på den. De flesta av oss lärde orden för länge sedan och ställer inte längre några frågor till dem. Gregorius av Nyssa skrev att Herrens bön inte "lämnar ifrån sig någon mening som lätt kan förstås vid första påseendet". (12). Schurmann kallar Fader vår för en "skola för bön" och en "skola för livet". Det förblir läsarens uppgift och privilegium att omsätta denna unika Jesu bön i sitt eget liv. Varje kristen inbjuds att leva sin bön och be sitt liv. Vi ska vara både Marta och Maria, både vakande och bedjande. Våra liv ska ropa ut

evangeliet, vi ska förkunna Herrens bön i vårt sätt att vara. Paternoster är en utmaning för vår kristna tro, inte bara en gammal helig text. Jesus är förkroppsligad bön. Kristi efterföljelse är inte endast ord utan ett liv som känner igen Herren Jesus som en levande person med vilken vi älskar våra bröder och systrar i den här världen. Manson skriver att "den bästa utläggningen av Herrens bön är livet, döden och uppståndelsen av honom som lärde oss den". (13). Därför hoppas jag att i denna kommentar kunna få undervisa både hjärtat och tanken.

II

Fader vår är välbekant för de flesta genom deras liv i bön. Särskilt gudstjänsten har hållit evangelietexten levande som en bön allmänt läst och djupt älskad. Den version som brukas i den offentliga bönen och som vanligen alla kan utantill hämtar sin text från Matteus evangelium (6:9-13), även om den har nått oss via en annan kedja av översättningar. I kyrkans böneliv har Matteus Fader vår tagit överhand över den kortare versionen hos Lukas. Ofta läses den med tillägget av doxologin "ty riket är ditt, och makten och härligheten i evighet", sedan länge välkänd hos protestanter och numera även av katoliker. Själva doxologin kan man inte hitta i de äldsta och bästa manuskripten. Man menar att det är ett liturgiskt bruk från den allra äldsta tiden, som hittas i senare evangeliemanuskript på grund av att avskrivarna redan var så familjära med Fader vår i gudstjänsten att de utan att tänka på det lade till doxologin vid kopieringen av texten. Vidare: Orden i den speciella engelska översättningen "forgive us our trespasses" (förlåt oss våra skulder) text, fastställdes med Book of Common Prayer (= den engelska Kyrkohandboken, ö a) år 1549 av Henrik VIII som önskade fastställa en användbar standardisering av de liturgiska texterna.

När vi ser på Herrens bön hos Matteus och Lukas finner vi variationer av bönen. Man behöver inte tänka på dessa varianter som äkta eller oäkta. De ger oss två porträtt av samma bön, så som evangelierna framställer fyra porträtt av den samme Jesus. Även om vår liturgiska text utgår från Matteus evangelium, sprider Lukas text ljus över vad som kan ha varit innehållet i bönen i dess ursprungliga muntliga form innan något av evangelierna nedtecknades. Dessa ursprungliga ord, på hebreiska eller arameiska, förblir oåtkomliga för oss, även om försök har gjorts att rekonstruera en trolig text. Offentlig bön på Jesu tid skedde vanligen på hebreiska, men det verkar troligare att Jesus bad Fader vår på arameiska. Den judiska synagogsgudstjänstens Adertonbön och Qaddish-bön kan vara influenser i formulerandet av Herrens bön. Sökandet efter den historiska Fader vår påminner om sökandet av den historiske Jesus. Att Jesus verkligen funnits vet vi; att evangelierna förmedlar innehållet av hans ord och en sann bild av hans person tror vi. Att vi kan utforska den exakta ordalydelsen eller de precisa biografiska detaljerna vid hans aktiviteter när han vandrade på Palestinas vägar är mer problematiskt.

Huruvida Jesus någonsin yttrade Herrens bön så koncentrerat som vi har den i evangelierna är ifrågasatt. Vissa kommentatorer menar att Herrens bön är Jesu egen sammanställning, översatt, lätt tillrättalagd och varsamt redigerad av pastorala skäl för den kristna gemenskapen och av dess evangelister. Joachim Jeremias hävdar att Abba, Pater ger oss Jesu egna ord. (14). Abba återfinns i alla viktiga nytestamentliga källor - de fyra evangelierna, den förlorade Q-samlingen och i två av Pauli viktiga brev. Andra kommentatorer menar att Jesus gav sina lärjungar en skiss för bönen i sin skiftande undervisning, och att denna skiss utmejslades till de ämnen som vi känner igen i bönepunkterna i Herrens bön. Den nedtecknade texten var inte avsedd att vara sista ordet. Argumentet är att Saligprisningarna konstruerades på samma sätt ur mer omfattande moralisk vägledning som Jesus givit vid många tillfällen. Sedan koncentrerade evangelisterna Jesu undervisning och gav dem en dramaturgisk miljö i berättelsen

om Bergspredikan eller i att lärjungarna mottog Herrens bön som en färdig komposition som svar på deras fråga "lär oss att be". En teori hävdar att evangelisten destillerade Jesu undervisning till en kompakt form som var lättare att memorera. I verklig praxis kommer kristen bön att breda ut sig utifrån de riktlinjer som givits i Herrens bön. En liknande teori har framförts angående skrifter av Homeros och Moses. En utvecklad och varierad tradition av berättelser fanns från början i den muntliga traditionen vilken senare skrevs ner och redigerades på ett mer koncist och fixerat sätt. I samma anda kan vi undra huruvida Herrens bön är den bön Jesus delgav sina lärjungar eller om det är hans undervisning om hur lärjungarna skulle be. Bad Jesus, som är utan synd och kände Fadern på ett unikt, intimt och delaktigt sätt, manne på ett annat sätt? Vi har inga slutgiltiga svar på frågorna om vi har en bön komponerad av Jesus eller endast en sammanfattning av hans skiftande böner och undervisning, och om Jesus själv gav denna bön som essensen av sitt eget bedjande eller som en grundläggande instruktion till lärjungarna. Om Jesus inte sammanställde bönen förblir det osannolikt att han bad Herrens bön så som vi känner den idag. Men om han själv komponerade den, och även använde den, har vi en förunderlig skatt som överglänsar all beskrivning. Om han varken ställde samman den eller använde den har vi ändå i dessa ord fått Jesu sinne och hjärta, själen i hans böneliv och hans uttryckliga vilja och undervisning om hur vi ska be. Naturligtvis bad Jesus med säkerhet "Abba" (Fader) i en skärpt medvetenhet över levande Gud, och detta enda ord av honom har förblivit kvar som förkortning för hela Jesu bön som de kristna i slutändan förstod som "Herrens bön".

Som ett resultat av dessa reflektioner skulle man kunna dra slutsatsen att det finns massor av versioner på Herrens bön. Kanske är detta den bön Jesus föreskrev, antingen som en färdig komposition eller som ett oslipat utkast. Kanske är detta den bön Jesus själv bad högt eller åtminstone lärde ut. Kanske Herrens bön är de tidiga kristnas bön såsom kretsen kring Matteus bad den, eller på ett annat sätt så som kretsen runt

Lukas bad den. Det finns saker som pekar på viss liturgisk tillrättaläggelse och på särskilda formuleringar av Herrens bön, och dess användning vid dopets och nattvarens sakrament är värda att ge akt på. En kommentator skriver:

Att försöka återskapa stadier av förändring och revidering som tillhör det mångfaldiga livet i den första kyrkan, liturgiska seder bland kristna hebréer och kristna greker, influenser från muntlig tradition och skriftliga minnesteckningar både på arameiska och grekiska, kateketisk undervisning, missionärens predikan och andra konvertiters som utgått från moder Kyrkan vid olika tidpunkter, influenser från användning och översättningar i de kyrkor som de grundat, skulle vara en uppenbar absurditet. Ett närmande till ett sådant arbete är allt vi kan hoppas på. (15).

Den Herrens bön som vi idag läser grundar sig på evangeliernas version och på våra förfäders liturgiska bruk. Det behöver inte utesluta anpassning av bönen till den situation vi lever i idag. Trots allt är det den uppståndne Jesus som lärt lärjungarna hur man skall be uppriktigt, och det är gåvan från den Helige Ande, åter och åter sänd av Jesus i vår mitt, som idag lär oss hur vi ska be. Bön är inte bara en upprepning av ett gammalt formulär med för länge sedan utslocknad mening, utan den är ständigt ny eftersom den visar på kontinuiteten i Jesu undervisning och evangeliets bestående väsen.

III

Markus evangelium innehåller en vad som kan vara en stympad version av Herrens bön: "Och när ni ställer er och ber, skall ni förlåta dem som ni har något otalt med. Då skall också er fader i himlen förlåta er era överträdelser" (Mark 11:25). (16). Man kan även anföra i det första evangeliet händelsen i

Getsemane där Jesus ber till Fadern (Abba), och endast ber om att göra Faderns vilja (Mark 14:32-42). Johannes evangelium innehåller verkligen alla element av Herrens bön utan att ge en enda direkt hänvisning. Det 17:e kapitlet i evangeliet tas ofta fram som hans motsvarighet till Fader vår. Men Herrens bön hos Matteus och Lukas förblir normativa. En jämförelse av Herrens bön i Matteus och den i Lukas ger oss dock möjligheter till en mer omfattande förståelse av bönen i dess bibliska rikedom. Liksom i all exeges av bibliska texter ska läsaren hålla noga reda på kontexten. Därför måste Herrens bön ses mot den bakgrund hela evangeliet ger och läsaren ska i synnerhet se de stycken som kommer omedelbart före och efter som evangelistens egen kommentar över bönertexten.

Det finns en omfattande samsyn att Matteus evangelium har en judisk åhörarskara och är skrivet i en hebreisk kontext, medan däremot Lukas skrev för hedningar i en grekisk omvärld. Matteus placerade Herrens bön i Bergspredikan, återskapande givandet av lagen på Sinai berg av den som var större än Moses. Matteus torde vara bekant med galileisk dialekt och placerar sin predikan på en bergssluttning i Galilén. Lukas kunde arameiskan och grekiskan i världen utanför Israel, och placerar sin text i sammanhanget där Jesus går upp till Jerusalem. Denna färd till Guds heliga stad upptar mer än halva Lukas evangelium, och pilgrimsmotivet torde förstås av alla människor med någon religiös känsla.

Den omedelbara kontexten hos Matteus version av Herrens bön är att Jesus håller sin långa predikan på berget. Inom denna, som berör många moraliska ståndpunkter av den nye Moses undervisning av det nya Israel, återfinns en avdelning (Matt 6:1-21) som berör det religiösa utövandet: allmosegivandet (v 1-4), bön (v 5-15) och fasta (v 16-18). Herrens bön är insatt som ett exempel och en modell för bön omedelbart efter två föregående anmärkningar: 1) Jesu lärjungars bön är inte en uppvisning för att få uppskattning av världen så som hycklarnas är, och 2) det ska inte vara ett rabblande av gudsnamn så som hedningarna

gör i hopp om att gudomen lyssnar. Tvärtom; "så skall ni be", varpå Herrens bön omedelbart följer (v 9-13). Som en Matteus egen kommentar tillägger han efterordet: "Ty om ni förlåter människorna deras överträdelser skall er himmelske fader också förlåta er. Men om ni inte förlåter människorna skall inte heller er fader förlåta er era överträdelser" (v 14-15). Längre fram i Bergspredikan finns referenser till bönen "giv oss idag vårt dagliga bröd" såsom "Be, så skall ni få. Sök, så skall ni finna. Bulta, så skall dörren öppnas. ... Finns det någon bland er som ger sin son en sten när han ber om bröd eller ger honom en orm när han ber om en fisk? ... skall då inte er fader i himlen ge det som är gott åt dem som ber honom?" (Matt 7:7-11). Och "Sök först hans rike och hans rättfärdighet, så skall ni få allt det andra också. Gör er inga bekymmer för morgondagen. Den får själv bära sina bekymmer. Var dag har nog av sin egen plåga" (Matt 6:33-34). Likaledes, bönen om förlåtelse i Herrens bön utläggs i texter som "Ty med den dom som ni själva dömer med skall ni dömas, och med det mått som ni mäter med skall det mätas upp åt er" (Matt 7:2), och "Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem" (Matt 7:12).

Det omedelbara sammanhanget i Lukas version av Herrens bön är Jesu svar på lärjungarnas förfrågan just efter att han har avslutat sin egen bön. De vill själva lära sig hur man ska be, och vill att Jesus undervisar dem på samma sätt som Johannes gjort med sina lärjungar. Det kan mycket väl vara så att de sökte en speciell bön som utmärkte dem som Jesu lärjungar. Jesus säger: "När ni ber skall ni säga", varpå Herrens bön omedelbart följer (Luk 11:2b-4). Denna episod, tillägnad Herrens bön, följer på berättelsen om Marta och Maria, där Maria som sitter vid Jesu fötter och lyssnar till hans ord prisas eftersom hon "... har valt det som är bäst och det skall inte tas ifrån henne" (Luk 10:42). Berättelsen om den lyssnande Maria och hennes tjänande syster Marta, föregås omedelbart av liknelsen om den barmhärtige samariern där Jesus tydligt lovordar samaritens aktiva barmhärtighet och uppmanar sina åhörare att "... Gå du och gör som han!" (Luk 10:37). Helt

klart är att Herrens bön inte är en tillflykt undan tjänsten för nästan, inte heller är aktiv tjänst ens för Jesus själv en ursäkt från nödvändigheten av att uppsöka bönen stillhet och att lyssna på Guds ord. Själva Herrens bön får en implicit och efterföljande kommentar i Lukas berättelse om det enträgna knackandet på dörren för att låna bröd och dess resultat (Luk 11:5-8) som utmynnar i "Om nu redan ni, som är onda, förstår att ge era barn goda gåvor, skall då inte fadern i himlen ge Helig Ande åt dem som ber honom?" (Luk 11:13). Senare, i det 18:e kapitlet hos Lukas, finns en annan lång utläggning om bönen som innehåller exemplet med den enträgna änkan (Luk 18: 1-8) och den ömsinta berättelsen om farisén och publikanen vars bön avslutas med "Gud, var nådig mot mig syndare" (v 9-14).

I Lukas evangelium får vi regelmässigt möta Jesus i bön inför alla viktiga händelser i hans liv. Han ber vid sitt dop (Luk 3:21), under sin tjänst (Luk 5:16), natten före sitt utväljande av de tolv apostlarna (Luk 6:12), inför hans uppmaning till lärjungarna att bekänna sin tro (Luk 9:18), före sin förklaring (Luk 9:28), innan han undervisar sina lärjungar om bönen (Luk 11:1), för att Petrus inte ska förlora sin tro (Luk 22:32), under sin kamp i Getsemane (Luk 22:41- 44), för förlåtelse av dem som korsfäste honom (Luk 23:34) och slutligen vid sin död på korset (Luk 23:46). (17).

Frågan uppkommer i jämförelse mellan Matteus och Lukas vilken version av Herrens bön som är den närmaste Jesu egna ord och därmed mest autentisk. Matteus gör flera tillägg som Lukas saknar. De flesta bibel-lärda föredrar Matteus tillägg av fraser som inte går att finna hos Lukas snarare än avskalningen hos Lukas. Få kommentatorer anser att någon av evangelisterna skulle vara villig att ta bort något väsentligt från traditionen runt Herrens bön. Att lägga till kan vara acceptabelt såvida det rör sig om ett liturgiskt bruk eller en kommentar till bönen. Redigering eller tillägg kan också godtas om det betonar något eller undanröjer missförstånd. Matteus verkar i sitt evangelium hämta teman utifrån och

inlemma dem i Herrens bön för att anpassa dess mening till en judisk åhörarskara. Så verkar Matteus göra tillägg utifrån sin källa snarare än lägga till något till den oberoende Lukanska traditionen. (18). Rabbinska böner från denna tid började ofta med den liturgiska frasen: "Fader vår i himmelen". Matteus lägger till den tredje du-bönen i öppningspunkterna, och dessutom den sista av vi-bönerna. Medan han gör tillägg bevarar han även textens originalformuleringar. Hos Matteus existerar det gamla och det nya sida vid sida, likt de två skapelseberättelserna i Genesis som är bevarade utan att man gjort dem till en enda. Lukas, å andra sidan, verkar villig att anpassa formuleringen av Herrens bön på några ställen där behoven och omständigheterna i den grekiskt kristna församlingen bäst betjänas i sin gudstjänst. Matteus kan verka mer poetisk och mer semitisk i sin formulering; hans Herrens bön är inte redigerad så mycket som den är anpassad för liturgiskt bruk. Följaktligen kan Lukas vara närmare det arameiska originalet av Herrens bön i sin sparsamhet, trots det faktum att Lukas på några få ställen varit villig att omformulera traditionen för sin egen tid och plats. Fler detaljer över Matteus och Lukas texter ges i Appendix 1.

Herrens bön enligt Bibel 2000 (för fler svenska bibelöversättningar av Fader vår, se Appendix 2):

Matteus 6:9-13

Vår fader, du som är i himlen.
Låt ditt namn bli helgat.
Låt ditt rike komma.
Låt din vilja ske,
på jorden så som i himlen.
Ge oss idag vårt bröd
för dagen som kommer.
Och förlåt oss våra skulder,
liksom vi har förlåtit dem
som står i skuld till oss.
Och utsätt oss inte för prövning,
utan rädda oss från det onda.

Lukas 11:2-4

Fader,
låt ditt namn bli helgat.
Låt ditt rike komma.

Ge oss var dag vårt bröd
för dagen som kommer.
Och förlåt oss våra synder,
ty också vi förlåter var och en
som står i skuld till oss.
Och utsätt oss inte för prövning.

IV

Om man inte förstår den eskatologiska infallsvinkeln, och vad detta ord har för teologisk innebörd, kommer man att få svårigheter att be Herrens bön som en specifikt kristen bön. Eskatologin överskuggar hela Nya testamentet; det är absolut nödvändigt att fatta dess roll för att tydligt se hur Fader vår är mer än en gammaltestamentlig bön. Det grekiska eschaton relaterar till de yttersta tingen eller de yttersta dagarna. Ett eskatologiskt närmande påminner om den yttersta tiden, de dödas uppståndelse, fullbordan av det som Gud redan påbörjat på jorden i Jesus Kristus som är Herre och en gång ska döma världen. I denna mening betyder eskatologi förverkligad eskatologi, eller kristen eskatologi. Kristna väntar inte på att Frälsaren ska komma, inte heller väntar de på frälsning. Kristus har kommit, vårt hopp är redan uppfyllt, även om Kristus ska komma åter. Så väntar de kristna på en återkomst av Kristus, och ber Fader vår i ljuset av Herrens första ankomst. En bibelforskare sammanfattar den eskatologiska läsningen av Herren bön:

”Den kristna församlingen i det första århundradet, ivrigt väntande på återkomsten, ber att Gud helt ska förhärliga sitt namn genom att upprätta sitt rike som representerar fullkommandet av den plan han har velat för både jorden och himmelen. För sin del i denna tidens fullbordan ber församlingen om en plats vid det himmelska gästabudet att bryta bröd med Kristus, och om förlåtelse för sina synder. En våldsam kamp med satan står mellan församlingen och förverkligandet av dess bön, och ur den ber den om befrielse.” (19).

Eftersom det är så viktigt att förstå den eskatologiska infallsvinkeln till Nya testamentet ur varje aspekt av Herrens bön såsom grundläggande kristen bön, är det på sin plats att

ge några exempel. Om någon har vunnit en summa pengar på lotteri, men ännu inte har fått dem utbetalda är likafullt hennes fattigdom borta. Hon är nu rik, även om hon inte till fullo har uppnått sin rikedom förrän en dag i framtiden. Men det skulle ändå vara opassande att inte jubla redan nu över sin räddning. Det omöjliga har hänt; utgången är inte längre oviss, den goda turen är en händelse som inte kan göras ogjord. Eller för att ta ett annat exempel: Om solen tittar fram efter ett skyfall och regnbågen visar sig är regnet över. Gud har lovat. Det tar tid för vattnet att rinna undan och under tiden kan det kännas eländigt, men solen skiner, hoppet har återvänt och skyfallet har upphört. Ett löfte har givits; en ny dag gryr, löftet har uppfyllts. När de vise männen kom till Betlehem för att tillbe barnet Jesus såg de inte endast en baby, utan en kung. Trons folk ser inte bara denna trötta och syndfulla jord, utan Guds rike mitt ibland dem. Trons folk ser inte bara sina kroppar som dödliga, sårbara och syndiga, utan som förvandlade och hela människor i nådens tillstånd och i förväntan av härligheten. Därför är kristna ett eukaristiskt folk (Eukaristi = grekiska för tacksägelse, en beteckning för nattvarden, ö a) som alltid och överallt tackar Gud därför att Jesus har givits åt oss, och i honom har Gud givit oss allting. Vi är rika. Solen skiner. Den enfödde Sonen och Kungars Kung har kommit till oss. Och i vår eukaristi håller vi kristna inte bara ett stycke bröd i händerna, utan även Herren Jesu Kristi kropp och blod, närvarande här och nu i detta stora sakrament. En eskatologisk läsning av Herrens bön är en sakramental läsning; den ser i orden inte endast tecken på att vad vi ber ska hända, utan verkligheten vi firar har redan skett och är anledningen till och i vilken vi nu ber.

Rakt igenom Matteus evangelium lyser intresset för Guds tillkommande rike fram. Eskatologin handlar om den yttersta tiden och Guds slutgiltiga triumf. Även om det kan diskuteras hur mycket Jesus själv förväntade sig denna tid under sin livstid, verkar det tydligt att de första kristna som skymtar genom Matteus evangelium betonade Herrens ärorika tillkommelse. Änden troddes vara nära och definitiva åtgärder

trängande. Riket hade kommit i Jesus, Herren, och han skulle komma åter, snart. I Herrens bön föredrar Matteus ett grekiskt verbtempus som stöder teorin att denna bön lästes i ljustet av rikets slutgiltiga kommande. Följaktligen kan hans bön om bröd läsas som en bön om det himmelska gästbudets måltid, den kommande dagens bröd som ges oss idag. Matteus bön om förlåtelse kretsar kring försoning som förberedelse för den yttersta domen. Matteus avslutning "fräls oss ifrån ondo" (eller mer troligt "den onde") talar om denna fokusering på ändens tid och den slutgiltiga och förskräckliga kamp mellan Satan, som tycks vara denna världens furste, och Jesus Kristus, han som är universums allsmåttige Konung.

I Matteus grekiska text av Pater står verben hela tiden i aorist, ett tempus som betecknar en handling som skett en gång för alla. På svenska finns inte en sådan åtskillnad. På grekiska används aorist-formen korrekt för att säga: "Han har förlorat synen". Vad som har skett i det förflutna kan inte göras ogjort och förblir i nutiden. Aorist-formen kan inte användas för att säga: "Hon har förlorat sin förmögenhet", eftersom en dag kan hon få tillbaka sitt välstånd. På så sätt har Jesus Kristus kommit en gång för alla, världen är räddad en gång för alla, även om frälsningens fulla innebörd måste förverkligas alltmer under historiens lopp intill ändens tid. Därför läser de kristna Herrens bön inte bara som en önskan om framtida välsignelser, det är en lovprisning för redan erhållna välsignelser och för dem som ges i bedjandets stund. Därför att Sonen har kommit vet vi att Fadern - Abba - redan nu, innan vår bön börjat, är i färd med att älska oss i Jesus Kristus, för att ge oss liv, förse oss med vårt bröd och för att befria oss från det slutgiltiga onda som utgörs av skilsmässan från den oändlige Gud vars liv är vårt enda liv. Fader vår är inte bara en teologisk bön som bekänner en Gud som ska dyrkas och människor i behov av livsuppehälle. Det är en historisk bön rotad i en historisk händelse som skett en gång för alla. I den stunden himlen och jorden blev ett, gudomligt och mänskligt förenades utan förlust av någonders integritet, visade sig mysteriet av den Ende och de många i barnet som föddes av jungfrun Maria. Herrens

bön står och faller med evangelierna, och kristendomen står och faller med det historiska skeende som är Herren Jesus Kristus, som lidit under Pontius Pilatus, korsfästs, dött och på tredje dagen uppstått för att döma levande och döda.

Lukas evangelium fokuserar på det innevarande Gudsriket och den långsiktiga mänskliga historien. Till exempel lägger Lukas till ordet dagliga i denna viktiga text i de synoptiska evangelierna: "... Om någon vill gå i mina spår måste han förneka sig själv och varje dag ta sitt kors och följa mig" (Luk 9:23). Pågående händelser eller ting som inte avslutats skrevs vanligen i presens indikativ på grekiska. I Herrens bön använder Lukas detta tempus i flera verb, vilket leder oss till att anta att hans Herrens bön lästes i ljuset av det pågående Gudsriket som är inom oss här och nu. När kyrkans historia drog ut på tiden och ändens tid dröjde, var de kristna tvingade till att anpassa sig till ett liv i bön och tjänst. Som en kommentator uttrycker det: de troende "var de kallade, men ännu inte de utvalda". Det ska tillstås att riket i sin fullhet var givet redan nu i tron, men omsorgen om dagligt bröd var nödvändig för uppbyggandet inför Guds rikes slutgiltiga ankomst. Lukas bön om bröd kan läsas som en bön om bröd för vårt dagliga liv, givet oss inte bara idag utan även varje dag. På samma sätt centreras Lukas rop på allas förlåtelse kring den försoning som behövs för att bröder och systrar ska kunna leva tillsammans, även om vi försyndar oss mot varandra dagligen.

I jämförelsen av Herrens bön mellan Matteus och Lukas kan vi dra slutsatsen att Matteus betonar perspektivet av ändens tid, och Lukas fokuserar på den pågående heliga historien. Alltså betonar Matteus herradömet av den oändlige Guden som skapar världen ur intet och vars vilja är allenarådande i historien. I Guds mysterium är all tid bara ett ögonblick. Matteus visar fram evighetens synvinkel. Lukas betonar Immanuel, Gud med oss, Herren som blev kött i vår historia och för vilken skapelsens utveckling måste få ta tid och

rum. Denna skapelsens många tillhör alltså den Ende och oändlige Guds makt, han som på ett hemlighetsfullt sätt upprätthåller evigt liv i sin värld. Vi kan inte förstå hur någonting kan existera utanför Gud över huvud taget. Och ändå finns skapelsen, och vi vet att vi inte kan agera utanför Guds allsmåttiga försyn. Hos Matteus framträder i läsningen evighetens synvinkel - den Ende. Lukas företräder den tidsbundna synvinkeln - de många. Tillsammans framställer Matteus och Lukas eskatologin och vardagen, morgondagen och nuet, transcendens och immanens, mysteriet med den Ende och de många.

Noter

✕ Dessa utgår i denna översättning, istället presenteras bönen i vår svenska historia, se Appendix 2, ö a

(1) Ernst Lohmeyer, "The Lords Prayer", översatt John Bowden (London: Collins 1965) s 297

(2) Henry Schurmann, "Praying with Christ: The Our Father for Today", översatt William Michael Ducey & Alphonse Simon (NY: Herder 1964) s 3-4

(3) George H Palmer, "The Lords Prayer", (Chicago: Pilgrim Press 1932) s 8

(4) Martin Marty, "The Hidden Discipline", (St. Louise: Concordia 1962) s 83

(5) Jean Carmignac, "A L'Écoute du Notre Pere", (Paris: Letouzey Editions 1971) s 91

(6) Joachim Jeremias, "The Lord's Prayer", översatt John Reumann (Philadelphia: Fortress 1969) s 9

(7) Eugene La Verdere, "When We Pray: Meditations on the Lord's Prayer", (Nortre Dame, Ind: Ave Maria Press 1983) s 65

(8) James W Thirtle, "The Lord's Prayer: An Interpretation Critical and Expository", (London: Morgan and Scott 1915) s 3

(9) Peter Chrysologus, Sermon 70, "Fathers of the Church" vol 17. För patristiska författare som citeras i detta verk, se den patristiska bibliografin som listas i den engelska utgåvan.

(10) Augustinus, "Letter to Lady Proba" Epistel 130, Fathers of the Church

- (11) John Ruskin, "The Lord's Prayer and the Church" i The Complete Works of John Ruskin vol 34 Library Edition (London: George Allen 1908) s 195
- (12) Gregorius av Nyssa, "Commentary on the Lord's Prayer", Ancient Christian Writers vol 18
- (13) T W Mason, "The Lord's Prayer", Bulletin of John Ryland's Library 38, (1955) s 448
- (14) Joachim Jeremias, "The Prayers of Jesus", (Naperville, Ill.: Alec R Allenson 1967) s 108-115
- (15) Frederick H Chase, "The Lord's Prayer in the Early Church", (Cambridge: Cambridge University Press 1891, omtryck Nendeln, Liechtenstein: Kraus 1967) s 53
- (16) Alla bibelcitater är hämtade från Bibel 2000 om inte annat anges. (ö a)
- (17) Peter Edmonds, "The Lucan Our Father: A Summary of Luke's Teaching on Prayer", Expository Times 91 (1981) s 141
- (18) Joseph Blenkinsopp, "Notes and Comments Apropos of the Lord's Prayer", Heythrop Journal 3 (1962) s 51-60
- (19) Raymond Brown, "The Pater Noster as an Eschatological Prayer", Theological Studies 22 (1961) s 208

Del 1: Du-bönerna

Del 1, kapitel I a

Fader vår

I Lukas börjar Herrens bön helt enkelt med "Fader". Matteus lägger till "Vår" Fader, "som är i himmelen". Man kan fråga sig vad som läggs till vår förståelse med ordet "vår", uttalat i Matteus och utan tvekan underförstått i Lukas, som introducerar Herrens bön till lärjungaskaran med "Herre, lär oss att be". Hur är Fadern vår Fader? Matteus version ges under Bergspredikan när det nya Israel undervisas av den nye Moses som är Jesus Kristus. Kontexten påminner oss om det gamla Gudsfolket, nu samlat under Herren Guds ledarskap och sammanlänkat med andliga och sociala band av starkaste slag. Herrens bön är därför det kristna folkets bön; Guds folk och Israels fullbordan. Kristna som kommer från en judisk bakgrund torde inte ha några problem att säga vår Fader, vårt folks Gud.

Om Fader lästes som hänvändelse till den ende Guden, på likartat sätt förstådd av judar, kristna och andra religiösa människor, skulle det vara enklare att öppna upp bönen för hela mänskligheten. Men endast Jesus känner Fadern fullkomligt såsom den ende Sonen. Så trots att Fader, läst exklusivt, verkligen indikerar denna unika relation av den inkarnerade Guds Son för kristna som erkänner honom som Herre, förblir alla människor älskade barn åt denne samme Fader som "så älskade världen att han gav den sin ende Son för att var och en som tror på honom inte ska förgås utan ha

evigt liv" (Joh 3:16). Fadern blir känd särskilt i Sonen, men Fadern känner och älskar varje människa: "Vilken kärlek har inte Fadern skänkt oss när vi får heta Guds barn" (1 Joh 3:1).

Ett skäl kan också ges i att vår (Fader) upprättar inte bara en vertikal relation med Gud, utan även ett horisontalt band inom den bedjande gemenskapen. Eftersom de har en gemensam Fader i himmelen är de bröder och systrar på jorden. Människans syskonskap baseras på Guds faderskap. Tänk på Johannestexten: "Om någon säger: 'Jag älskar Gud' men hatar sin broder, då ljuger han. Ty den som inte älskar sin broder, som han har sett, kan inte älska Gud, som han inte har sett" (1 Joh 4:20).

Lärjungarna sa till Jesus: "Lär oss att be" (Luk 11:1). S:t Cyprianus pekar på den allmänna börens karaktär i den kristna pingstförsamlingen där "Alla dessa höll ihop under ständig bön, tillsammans med några kvinnor, Maria, Jesu mor, och hans bröder" (Apg 1:14) (1). När Herrens bön användes vid dopet i den tidiga kyrkan gjorde den nya medlemmen inte bara anspråk på Gud som Fader genom att av hjärtat recitera Herrens bön utan också på den kristna församlingen som nya bröder och systrar. På så sätt inkluderade Fader vår både en vertikal bekännelse om denna nyfödelse av den heliga moder Kyrkan från en gemensam Fader i himmelen, lika väl som en horisontell bekännelse till ett andligt familjeband bland de kristna. De heligas gemenskap är grundat i Guds faderskap som vi alla delar och broderskapet med Jesus, som särskilt förverkligas när vi förenas till ett för att be Fader vår. Denna senare användning av Herrens bön just före kommunionen i mässan stöder argumentet för börens funktion i eukaristin som den verbala motsvarigheten till fridskyssen. Här är Guds rike nu och ändå kommande - en tro, ett bröd, en kropp. Här och nu är de kristna i bönen förenade på djupet i Kristi enda mystiska kropp och likväl väntande på fullbordan när de helt "skall bli ett och att liksom du, Fader, är i mig och jag i dig, också de skall vara i oss. Då skall världen tro på att du har sänt mig" (Joh 17:21).

Både Matteus och Lukas börjar Herrens bön med att vända sig till Fadern. Lukas gör så utan närmare precisering. Eftersom det är mer acceptabelt att lägga till detaljer till en helig text än att dra ifrån något, skulle man kunna tänka sig att Lukas tilltal är det ursprungliga. En annan förklaring är dock möjlig. Lukas är mindre judisk i sitt sätt att skriva än Matteus och därför mindre utsmyckad i sitt bönespråk eftersom han i första hand vänder sig till hedningar. Jesus själv vänder sig till sin Fader helt enkelt med det arameiska ordet "Abba". Detta ord var det vanliga ordet en son tilltalar sin far med. Hur unikt detta tilltal än må vara, innesluter det en viss vardaglighet och intimitet, precis som det svenska ordet "pappa". Evangelisten använder både det arameiska "Abba" och det grekiska "Pater", vilket troligen speglar hur både judekristna och ickejudiska kristna stod sida vid sida i bön. Så skriver Markus i Getsemaneberättelsen: "Han sade: 'Abba! Fader! För dig är allting möjligt. Ta denna bägare från mig, men inte som jag vill, utan som du vill' " (Mark 14:36). Och Paulus skriver: "Ni har inte fått en ande som gör er till slavar så att ni måste leva i fruktan igen; ni har fått en Ande som ger söners rätt så att vi kan ropa: Åbba! Fader! " (Rom 8:15). Och vidare: "Och eftersom ni är söner har Gud sänt sin Sons Ande in i vårt hjärta, och den ropar: 'Abba! Fader!' " (Gal 4:6). Även om inte Paulus hänvisar till Herrens bön i sina brev menar man att dessa texter, som anropar Fadern med Jesu egna ord i sin bön, mottogs som en syftning på Herrens bön och vårt särskilda förhållande till hans fader när vi ber "Fader".

Ordet Fader är en metafor för Gud. För dem som är uppmärksamma på allt bildligt språk, och för kvinnor i synnerhet som är medvetna om de patriarkala associationer ett maskulint ord kan väcka, har användbarheten av Herrens bön som den nu läses blivit ifrågasatt. Är det ännu passande att tala om Gud i något könsspecifikt språk? Skulle man åtminstone inte inkludera feminina metaforer för Gud på samma grund som manliga bilder? "Vår Moder som är i himlen" kan låta främmande vid läsningen av Herrens bön, men teologiskt finns det ingen verklighet i begreppet moder- eller faderskap

som Gud inte uppenbarar på ett utomordentligt sätt. Man kunde växla mellan manliga och kvinnliga bilder efter tillfälle och vad som passar in. Det har också föreslagits att vi överger könsspecifika metaforer för Gud i vår bön. "Vår förälder som är i himmelen" undviker all ofullständighet i varje könsspecifikt uttryck. Dessvärre förmedlar ordet förälder ingenting av det emotionella djupet i orden moder eller fader. Det har också föreslagits att man i bönen ska undvika konkreta bilder så mycket som möjligt. Abstrakta ord för Gud utesluter ingen. "Vår Skapare som är i himmelen" fångar mycket, men inte allt i betydelsen av "Fader vår". Abstrakta ord i bönen tenderar istället att distansera Gud. Bibelns genialitet är tvärtom dess villighet att tala till Gud i mänskligt intima termer, person till person.

Även om någon skulle kunna föreslå ett accepterat alternativ till "Fader vår", är problemet med användning och mottagande inte enkelt löst. William Tyndale gav oss i Herrens bön ordet "trespasses" (=överträdelser, skulder), som trots att ordet är obsolet idag ändå fortsätter att läsas av både katoliker och protestanter över hela världen. Traditionen tycks för lång och stark för att rekommendera ett byte av ordet. Kanske kunde man istället återerövra ordets betydelse bland dagens kristna. Om Tyndale överlevt i nästan fem århundraden, vad finns det då för förhoppning att byta ut det ord som av alla de ord som tillskrivs Jesus i evangelierna kanske är det enda autentiska ord som Jesus själv verkligen sagt? Skulle feministerna själva, män som kvinnor, vilja bli berövade en så unik skatt? Kanske uppdraget återstår att återerövra den universella meningen av ordet "Abba, Fader". Den diskussion som här följer försöker uppnå en universellt acceptabel förståelse av ordet. Det kan mycket väl överstiga ämnet för denna bok och förmågan av författaren att, så att alla blir nöjda, lösa problemet med könsburet språk i Herrens bön.

Böner i Gamla Testamentet talar om Gud som Fader. Även hedniska religioner känner till en fadersgd, gudarnas ursprung och härskare. Vad som är unikt i Herrens bön

är att Gud tilltalas direkt och intimt som Fader. Origenes hävdade att han ingenstans i GT kunde finna att Gud direkt anropas som fader (2). Augustinus hävdar i sin kommentar till Bergspredikan att ingenstans i bibeln uppmanas Israel att be till Gud såsom "vår Fader". Att Gud jämförs med en far är ingenting nytt. Trots allt var Gud källan till allt som existerade, och Gud frambringade skapelsen på samma sätt som en far frambringar sina barns existens. Antikens biologi trodde att fadern var kraften, det direkta ursprunget till den lilla mänskliga varelsen som vistades i faderns säd. Modern var som jorden, i vilken säden, en gång sådd, kunde näras och frambringas som skötets frukt. Dessutom var fadern försörjaren, försvarslinjen och ursprunget till rikedom och därmed välbefinnandet. Gud Fadern var skapelsens Gud och försynens Gud, källan till allt liv och samhällets väl. Välkända är bilderna av Gud som fader som förväntar sig lydnad av sönerna. I klagan över Israels upproriskhet mot sin Fader i himmelen skriver Jeremia typiskt: "Jag ville gärna behandla dig som en son och ge dig ett ljuvligt land som egendom, skönare än de andra folkens. Jag trodde att du skulle kalla mig din fader och aldrig vända dig bort från mig" (Jer 3:19). Se även Jes 63:16: "Du är ju vår fader, Abraham vill inte veta av oss, Israel erkänner oss inte. Du, Herre, är vår fader, alltid har du hetat vår befriare."

Mödrar var, naturligtvis, lika hårt arbetande bidragare i familjen, men i ett patriarkalt samhälle var de beroende av en mansfigur för livets uppehälle. Än mer hade hedniska fruktbarhetsriter, så vanliga i bondesamhällen, förnedrat kvinnobilden till en opersonlig källa av genomträngande fruktsamhet. Barnets beroende av moderns omsorg återspeglade inte på ett passande sätt den transcendent guden som hebréerna så starkt ville avskilja från de hedniska gudarna som personifierade de mänskliga krafterna i liv och död och den roll i mänskliga händelser som de sammanblandades med. Trots det kan bilder av Gud som moder med lätthet hittas i skriften: "Glömmer en kvinna sitt lilla barn, bryr hon sig inte om den hon själv har fött? Och även

om hon skulle glömma, glömmet jag aldrig dig" (Jes 49:15). Jesu gråt över Jerusalem som förskjutit honom: "... Hur ofta har jag inte velat samla dina barn så som hönan samlar sina kycklingar under vingarna, men ni ville inte" (Matt 23:37). Visdomens Ande och hela Sofia-traditionen som berör Jesus utlägger Guds feminina aspekter. Ännu har vi inte till fullo upptäckt de feminina sidorna av Gud som ligger obesjunga i de bibliska texterna (3).

Invändningen mot Gud som fader kommer från metaforens ensidighet. Gud har ingen kropp och kan därför inte vara varken man eller kvinna, eller enbart man eller kvinna. Bilden av Guds handlande som företrädesvis maskulint manar dock fram en patriarkal Gud. Gud, vår Fader, verkar därför godkänna en patriarkalitet som inte ger lika värde åt andra människor - i synnerhet kvinnor. Det kan vara till hjälp att mildra detta problem genom att läsa Jesu åkallan av Abba-Fader inte som en beskrivande etikett av Gud eller bara som en bild för att förklara Guds handlande. Jesus beskriver inte Gud som fader, han åkallar Gud med "Abba-Fader". Jesus använder "Fader" som namn på den fördolde Guden, hitintills endast känd med det outtalbara Namnet (JHVH). Jämför med denna text som undergräver patriarkatet: "Ni skall inte kalla någon här på jorden för er fader, ty en är er fader, han som är i himlen" (Matt 23:9). Den himmelske Fader som Jesus vänder sig till med det namn som endast Sonen känner är inte en patriarkal fader. Den förlorade fadern i liknelsen om den förlorade sonen (Luk 15) springer ut för att välkomna sin vilsegångne yngste son, och lämnar huset för att trösta sin arga äldre son. Ingen patriarkal fader skulle ha ställt sig på samma nivå som varken den syndige eller den beroende sonen. Jesus själv levde ett liv utan att härska över vare sig man eller kvinna. I motsats till en patriark härskade han inte över något eller någon. Han tog sig varken fru eller barn, ingen egendom eller ens en plats där han kunde luta sitt huvud. Han ägde inte, han gav inte order, han hävdade inte att andra var hans tjänare. Han förkunnade att han inte kommit "... för att bli tjänad, utan för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många" (Matt 20:28. Han dog i lojalitet

och av sin egen kärlek på korset. Han dog i utblottelse, korsfäst och utan makt att skydda sitt eget liv.

Frågan kan ställas om vi ber till Fadern precis så som Jesus bad till sin fader. Jesus säger i Johannes evangelium: "Jag har uppenbarat ditt namn för de människor som du tog från världen och gav åt mig. ..." (Joh 17:6) och vidare: "... Gå till mina bröder och säg dem att jag stiger upp till min fader och er fader, min Gud och er Gud." (Joh 20:17). Jesus lovade den samariska kvinnan vid brunnen att "... den tid kommer då det varken är på det här berget eller i Jerusalem som ni skall tillbe Fadern". "Men den tid kommer, ja, den är redan här, då alla sanna gudstillbedjare skall tillbe Fadern i ande och sanning. Ty så vill Fadern att man skall tillbe honom" (Joh 4:21, 23). Tar Jesus oss in i samma intimitet och förhållande - så långt det är möjligt - som han själv åtnjuter i bönen med sin Fader? Förvisso är det unika band Jesus har med Fadern starkare än det som lärjungarna har, men analogt ber vi "genom honom, med honom och i honom". Som stöd för vårt bedjande med samma bön som Jesus, kan vi se på denna text från Johannes: "... Sannerligen, jag säger er: vad ni ber Fadern om i mitt namn, det skall han ge er. Ännu har ni inte bätt om något i mitt namn. Be, och ni skall få, så att er glädje blir fullkomlig" (Joh 16:23-24).

Jesu bön i Getsemane tycks ge oss en glimt av hans själ, naken inför Gud. Jesus vänder sig intimt till Fadern, helt villig att bli ett med Faderns vilja. Hans faders hus, hans verk, hans vilja, hans ära var syftet med Jesu liv på jorden. Jesus klamrar sig fast vid Guds vilja. Hans fader sände honom in i världen, levde i honom alltid, älskade honom även nu och skulle låta honom stå upp. I sin mänskliga och jordiska stund av övergivenhet ber han passionerat Faderns fördolda och sanna namn: Abba, Fader! Skåda mitt liv. Se min belägenhet. Du ensam är allhärskare. Allt mänskligt liv är i din hand och följer din vilja. Min Fader, min Fader, övergiv mig inte. Utan dig är mitt liv ingenting; mitt varande har inget att relatera till utom till dig. Jesus ber: "... Min Gud, min Gud, varför har

du övergivit mig?" (Mark 15:34), och vid slutet: "... Fader, i dina händer lämnar jag min ande..." (Luk 23:46). Jesus börjar sitt vuxenliv med tillkännagivandet i templet att "... jag måste vara hos min fader" (Luk 2:49), och han slutar sitt liv med att överlåta sin själ till Fadern i hoppet om sitt återvändande till Fadershuset.

Denna Jesu bön till sin fader är en radikal och grundläggande bön för oss. Den placerar oss i medvetande om att vi ingenting är utan Gud och inte kan göra någonting utan Guds allsmåktiga vilja. Jesus inbjuder oss att be vid hans sida, att tala till Fadern med de ord han gett oss och till samma hopp att också vårt liv är lagt i Guds hand, han som ska rädda oss från alla denna världens fiender. Som Gregorius av Nyssa uttrycker det: Guds faderskap ger oss tillgång och närhet till Gud (4). Gud, vår Fader, är inte den dolde och onåbare fruktansvärde Gud som uppenbarades för Mose på Sinai berg bland blixtrar och dunder. Att Gud är allsmåktig och förmår göra vad som helst har vi vetat länge; att Gud dessutom är beredd att frälsa oss har vi inte vetat lika väl. Jesus förkroppsligar Faderns nådiga kärlek och visar det rättfram i Herrens bön. John Ruskin skriver om Fader vår:

Och att förklara att vi har en så kärleksfull Fader vars nåd är över allt Hans verk och vars vilja och lagar är så ljuva och älskansvärda att de är sötare än honung och värdefullare än guld för dem som "smakar och ser" att Gud är god, det är, helt säkert ett i högsta grad angenämt och ärorikt gott budskap och en maktord att lägga på människorna - så fjärran från det onda budskap och förbannelsens maktord som satan istället förde till världens folk; att de har ingen fader, endast "en förtärande eld", redo att sluka dem ... (5).

Om nu Gud förkunnas som vår Fader måste de kristna visa på vem som är deras förälder. Är Gud helig måste vi som Guds barn leva heligt. Utan denna andliga likhet gör vi syndare anspråk på Fadern, Herren som är utan synd, på ett icke trovärdigt sätt. Jesus förebrår sina syndfulla fiender: "Ni

har djävulen till fader ..." (Joh 8:44). I vårt misslyckande att leva ett dygdigt liv imiterar vi inte vår himmelske Fader. "Var fullkomliga, så som er fader i himlen är fullkomlig" (Matt 5:48). Bara då vi gör så kommer våra liv att förkunna vad våra läppar säger när vi åkallar "Fader vår". "Ta alltså Gud till föredöme, som hans älskade barn. Lev i kärlek ..." (Ef 5:1-2).

Del 1, kapitel I b

Som är i himlen

Återstoden av inledningstilltalet i Fader vår är, enligt Matteus, "som är i himlen". Gud som andlig varelse förstods i antika religioner som Gud av ljus. Ljus kan ses, men inte vidröras eller vägas. Det torde vara den mest andliga substansen. Ljus kommer från himlen och därför symboliserade himmelsguden, en gud av himmelskt ljus som överglänste det världsliga och jordiska. Himlen var långt borta såsom stjärnorna vars ljus är eoner bort från oss. Gud i himlen var en andlig och transcendent varelse. Gud vistades i ett oåtkomligt ljus. När Jesus, den enfödde, älskade Sonen till Fadern i himmelen, döptes, läser vi: "... öppnade sig himlen ... och en röst hördes från himlen: 'Du är min älskade son, du är min utvalde.'" (Luk 3:21-22).

Dante skriver i sin Gudomliga komedi:

"Vår Fader i himmelen, av himmelen icke bunden
men däri dväljande av större kärlek,
Du bär ditt förstlingsverk i ditt förstformade kungarike." (6).

Himmelen ska naturligtvis inte förstås som ett rumsligt eller fysiskt utrymme, eftersom endast kroppar är på en plats. Himlen är ett andligt tillstånd som passar in på Gud. Himlarna

i plural var kortfattat uttryck för långt borta och bortom denna världen. Läsarten "vår himmelske Fader" istället för "vår Fader i himmelen" skulle kanske undvika illusionen att Gud är på en plats. "Fader vår som är i himmelen" var därför ett sätt att säga att Herren var både nära (fader) och avlägsen (i himmelen), både immanent och transcendent. "Herren har rest sin tron i himlen, allt är underlagt hans välde." (Ps 103:19).

John Henry Newman talar om innebörden av den transcendente Guden:

Jag menar med det yttersta Varat en som helt enkelt är självständig, och den Ende som är det; ja, än mer, att Han är utan begynnelse eller evig, och den ende Evige; så att Han ensam levt en hel evighet; och därför är totalt tillräcklig, tillräcklig för sin egen välsignelse, och allas välsignelse, och evigt välsignad. Vidare menar jag en varelse som, med dessa förutsättningar, har den yttersta godheten, eller snarare är den yttersta godheten, eller har alla godhetens attribut i obegränsat mått; all visdom, all sanning, all rättfärdighet, all kärlek, all helighet, all skönhet; som är allsmäktig, allvetande; allestädes närvarande; utsäglig en, helt felfri; och sådan att vad vi inte kan veta eller ens föreställa oss om honom, är han så mycket mer underbar än vad vi gör eller kan. Jag menar En som är härskare över sin egen vilja och gärningar, alltid i samklang med den eviga lagen om rätt och fel, som är Han själv. Ytterligare menar jag att Han skapat allting ur intet, och uppehåller dem varje stund ... Den (teologin) undervisar om en obegränsad varelse, likväl personlig; i allt välsignad, ändå alltid verksam; totalt separerad från de skapade, ändå i varje del av skapelsen i varje stund; över alla ting, ändå under varje ting. (7).

De hebreiska skrifterna arbetade hårt för att slå fast denna ende och transcendente guden, Gud över hela skapelsen, en Gud så annorlunda att Guds namn inte ens fick uttalas, ty denna Gud var inte endast en varelse bland andra varelser. På något sätt var denna transcendente ende gammaltestamentlige guden utöver allt och över alla gudar.

Men de judekristna för vilka Matteus skrev, skulle kunna missförstå "Fader" för "vår fader Abraham", eller t.o.m. för Gud som bor i Sion och därför verkar bo på jorden. Matteus varnar sina läsare: "Ni skall inte kalla någon här på jorden för er fader, ty en är er fader, han som är i himlen." (Matt 23:9). Fadern i himmelen påminner den judekristne läsaren om Guds avskildhet som inte kan rymmas på jorden, och vars frälsning och himmelska försyn nu utvidgas utöver det utvalda folket till hela mänskligheten, till vilka Israel var sänd som profet. Matteus evangelium väljer att vid upprepade tillfällen tilltala Gud som "himmelske Fader". Vid denna tid tilltalas ofta Gud som "Fader i himmelen" i rabbinsk litteratur. De hednakristna däremot, som Lukas skriver för, behövde inte någon sådan precisering för att inte identifiera Fadern med något ouppfyllt löfte i Gamla Testamentet.

Ett studium av Matteus sjätte kapitel avslöjar att författaren refererar till "er himmelske Fader" (6:1) omedelbart före Herrens bön, och till "er himmelske Fader" som skall "också förlåta er" (6:14) omedelbart efter bönen. Lade Matteus i bönen till "himmelske" eller "som är i himmelen" till Lukas enkla "Fader"? Följde han ledningen av styckena som omgav Herrens bön i sitt eget evangelium? Judiska böner nämnde inte det uppenbarade Gudsnamnet, och "himlen" var en omskrivning av detta gudomliga namn. Således kan man argumentera för att "himmelske Fader" är det hebreiska sättet att säga "Gud (JHVH), vår Fader". Förmodligen har vi i Matteus en anpassning till den judiska bönetraditionen. Som det visar sig är "Fader vår, som är i himmelen" en lämplig påminnelse om att vår Gud är både nära och fjärran, både de många och en, både immanent och intim som en far, och transcendent och helt annorlunda i himmelen.

Noter

- (1) Cyprianus av Kartago, "Fathers of the Church" volym 36.
- (2) I mina iakttagelser här och på andra ställen står jag i skuld till Origenes kommentar till Herrens bön. Hans utläggning om bönen influerade mycket av det samtida patristiska materialet över detta ämne, och även idag förblir det en utomordentlig kommentar till Fader vår. "Ancient Christian Writers" volym 19.
- (3) Se vidare Phyllis Tribble, "God and the Rhetoric of Sexuality", Philadelphia: Fortress, 1978.
- (4) Gregorius av Nyssa, "Ancient Christian Writers" volym 18.
- (5) John Ruskin, "Lord's Prayer and the Church" ur "The Complete Works of John Ruskin" Volym 34
- (6) Dante Alighieri, "Purigatorio" Sång 11:1-3, övers John Ciardi (New York: Mentor 1957) s 120
- (7) J H Newman, "The Idea of a University" (London 1896, nytryck NotreDamePress, Indiana 1982) s 46 f